

הערות בענין ברכות השחר

ברכות השחר ואמירת ברכות עובר לעשייתן

במסכת ברכות (ס:), דיברו חז"ל בברכות שאדם מברך בבוקרו של יום, על טובות והנאות שזכה להן הוא או העולם. ברכות אלה כלולות בברכת השחר. נחלקו הדעות, אם ברכות אלו מי שנתחייב בהן מברכן או שמא ברכות שבה כלליות הן לבורא עולם ומספק צרכיו: נפקא מינה למחלוקת אם ברכות אלו מברך אותם האדם בביתו סמוך להשכמת הבוקר או שמא בציבור בבית הכנסת.

ידועה שיטת הרמב"ם לגבי אמירת ברכות השחר שהמברך צריך שנתחייב בהן. הרמב"ם כותב (הל' תפילה ז:ז), בעקבות הגמ' במסכת ברכות, וז"ל,

שמונה עשרה ברכות אלו אין להן סדר, אלא מברך כל אחת מהן על דבר שהברכה בשבילו בשעתו. כיצד, שחגר חגורו והוא על מיטתו מברך אוזר ישראל בגבורה. שמע קול התרניגול אחר כך מברך הנותן לשכוי בינה. וכל ברכה מהן שלא נתחייב בה אינו מברך אותה. כיצד, לן בכסותו אינו מברך כשעומד מלביש ערומים. הלך יחף אינו מברך שעשה לי כל צרכי. ביום הכיפורים ובתשעה באב שאין שם רחיצה אינו מברך על נטילת ידים ולא המעביר שינה מעיני. ואם לא נכנס לבית הכיסא אינו מברך אשר יצר את האדם. וכן בשאר ברכות אלו.

הרמב"ם ממשיך (הל' ט') בהתנגדותו למנהג שנתפשט שאומרים ברכות אלו בציבור בבית הכנסת, וז"ל,

נהגו העם ברוב ערינו לברך ברכות אילו כלן זו אחר זו בבית הכנסת בין נתחייב בהן בין לא נתחייב בהן, וטעות הוא, ואין ראוי לעשות כן, לא יברך אדם ברכה

אלא אם כן נתחייב בה.

זו היא שיטת רוב הגאונים. רב סעדיה גאון¹ מגדיר את הברכות האלו כ'ברכות הפעולות', התלויות בביצוען של פעולות מסויימות בבוקר וצמודות להן. וכן דעת גדולי בעלי ההלכה: בעל הלכות גדולות², והרי"ף (ברכות ט:), הנוקטים בשיטת התלמוד וקושרים את הברכות עם הפעולות המתאימות. הברכות היחידות היוצאות מן הכלל הנ"ל הן 'גוי', 'עבד', 'ואשה', שמברכים אותם אפילו מי שלא ראה גוי, עבד, ואשה³, שאינן כלולות בין ברכות השחר הנזכרות במסכת ברכות.

טבע ברכות השחר: הודאה פרטית או שבח כללי

התוספות (ברכות ט: ד"ה כי פריס) סובר שמברכים דווקא "כשנהנה אבל אם אינו נהנה ... לא יברך", וממשיך וסובר שהברכות נתקנו על הנאת האדם, לכן כשאינו נהנה אינו מברך. וכן שיטת הרא"ש (סי' כ"ג) ולכאורה זו היא גם שיטת הרמב"ם. אחרת היא שיטת בעל ספר המכתם שכותב בשם רב עמרם גאון ורב נטרונאי גאון שהברכות הן שבח להקב"ה שעושה חסדים לכל, ומברך האדם גם כשאינו נהנה. וכן שיטת הרמב"ן בחידושייו למסכת פסחים (ז. ד"ה והוי ידוע). [וכן שיטת הריטב"א בשם הר"י אברצלוני].

אמנם החילוק הזאת בין הדיעות אינה מדויקת כי לגבי ברכת 'הנותן לשכוי בינה' כותבים בעלי התוספות (ד"ה כי שמע) והרא"ש שמברך גם כשלא שמע את קול התרנגול. מסבירים התוספות משום

1. סידור רב סעדיה גאון [ירושלים תש"א, (עמ' פז, שורה 7)].

2. ספר הלכות גדולות [מהד' עזריאל הילדסהיימר, תשל"ב (עמ' 153)].

3. מקורן בתוספתא ברכות [ו: יח (מהד' ש. ליבורמן, עמ' 38)], גם בבלי מנחות (מג:), ירושלמי ברכות (ט:ב). וכבר העיר הפירוש המיוחס לרבינו גרשם במנחות (שם), "משום הכי אמר חייב, ששאר ברכות מברכן על צורך דבר מעשה, ואלו אינן לצורך מעשה." גם עי' במאמרו של נפתלי וידר, "על הברכות: גוי, עבד, אשה" [סיני פה, ג-ד, תשלט, (עמ' 97-115)].

הערות בענין ברכות השחר

שהברכה הזאת נתקנה על הבחנה בין היום ובין הלילה ועל ההנאה מאור היום ולכן אינה תלויה בשמיעת קול התרנגול על ידי כל אחד ואחד.

כאמור, הרמב"ם סובר כשיטת התוספות והרא"ש, אולם מתוך דבריו נראה שגם ברכת 'הנותן לשכוי בינה' תלויה בשמיעה ממש של המברך ואם אינו שומע קול התרנגול אינו מברך. בעל הגהות מיימוניות (אות ז') מסביר דעת התוספות שהשמיעה הנזכרת בגמרא באה להוציא את מי שלן במדבר כשאין תרנגול ואת החרש שאינו שומע כלל.

הטור (סי' מ"ו) מחלק הברכות לשני סוגים:

- א. ברכות הנאה כגון 'מלביש ערומים' ו'אזור ישראל בגבורה' וכדומה, שהאדם אינו מברך אלא אם כן נהנה.
- ב. ברכות שבח שהן על סדר העולם שמברכים תמיד, כגון 'אלקי נשמה', 'הנותן לשכוי בינה', 'רוקע הארץ על המים', ו'המכין מצעדי גבר'.

הבית יוסף מסביר ששיטת הטור מובנת מדברי התוספות והרא"ש, שכותבים שאינו מברך כשהוא שוכב על מיטתו, ואינו מתלבש, ואינו נועל נעלים. מכאן שיש ברכות שמברכין בכל אופן מפני שאינן תלויות בהנאה המידית, ואלה הן הברכות שהטור מגאן, שנתקנו על סידור העולם והנהגותיו.

המחבר, (או"ח מו:א-ב, ח) פוסק כשיטת הרמב"ם שאינו מברך אלא לפי הנאתו האישית. אפילו ברכת 'הנותן לשכוי בינה' אינו מברך אלא אם כן שמע. ואעפ"כ כותב המחבר (שם), וז"ל, עכשיו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם - נהגו לסדרם בבית הכנסת ועונים 'אמן' אחריהם ויוצאים ידי חובתן. הרמ"א (שם) חולק על המחבר ומביא שיטה שהברכות נתקנו לשבח להקב"ה שברא את צרכי העולם, ותמיד צריך לברכן.

המגן אברהם מסביר שיטת הרמ"א כסברת הגהות מיימוניות על הגמ' אבל מסיים עם צריך עיון. אפשר שהמגן אברהם סובר כשיטת התוספות שאין אומרים ברכות השחר אלא אם כן נהנה חוץ מברכת

'הנותן לשכוי בינה'. והרמ"א סובר כשיטת חלק מהגאונים שסוברים שמברכים כולן בלי שום קשר להנאת האדם הפרטי.

כך כותב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' קנ"ג) בשם ר"י אלברצלוני שכל האמור בגמרא אינו בא בתור הדרכה מעשית מדויקת, אלא הגמרא מדברת בלשון כללית, לומר שראוי לברך ברכות אלו בעת שזמן העולם בכך. ואפשר שזו דעת הרמ"א.

כיוצא בזה כותב בעל ערוך השלחן (ס' י"ג) שלפי דעת הרמ"א, ברור שיאמר ברכת 'אלקי נשמה' ו'המעביר שינה' וכו' גם אם לא ישן כל הלילה, כיון שמברכים על מנהגו של עולם. עם זאת, הוא מסכים למנהג שלא לברך 'שעשה לי כל צרכי' בתשעה באב ויום הכיפורים, וזאת משום שכל ישראל אסורים אז בנעלים. לפי הכתוב לעיל יש חמש שיטות בנוגע לטיב ברכות השחר וכוונת הגמ':

- א. הרמב"ם: כלם ברכות הנאה פרטית והאדם אינו אומר אותם אלא אם כן נהנה.
- ב. שלחן ערוך: כשיטת הרמב"ם ואם לא נתחייב באחת מהן אומר הברכה בלי שם ומלכות.
- ג. תוספות ורא"ש: כל הברכות הנאה פרטית חוץ מברכה אחת והיא 'הנותן לשכוי בינה'.
- ד. טור: מחלק את הברכות בין אלו שטיבם הנאה פרטי, כגון 'מלביש ערומים' ו'עוטר ישראל' וגמ', ואלו ששייכות למנהגו של עולם, כגון 'אלקי נשמה', 'הנותן לשכוי בינה', 'רוקע הארץ על המים', ו'המכין מצעדי גבר'.
- ה. רמ"א בעקבות הרשב"א: כלם ברכות ששייכות למנהגו של עולם ואומרים אותם אפילו נמצא במדבר ואפילו הוא חרש.

מתי מברכים ברכות השחר?

הדיון מתי מברכים ברכות השחר ואם שייך לברך אותם בציבור בבית הכנסת תלוי במחלוקת הנ"ל. לפי אלו שלומדים הגמרא כפשוטה

ופוסקים שטבען של ברכות אלו היא על הנאה פרטית, מברכים על ברכות אלו רק כשעושה המעשה שעליו נתקנה הברכה. ואלו שלומדים הגמרא שלא כפשוטה וטבע הברכות, או חלק מהברכות, הוא שבח להקב"ה כללי שעת-המעשה אינו מעקב אמירת הברכה ויכול לברכן סמוך למעשה או לאתוריו שהרי מברך אפילו כשלא נהנה כלל.⁴ אולם נראה לפי המחבר ואחרים שיש עדיפות לברך ברכות אלו בשעת מעשה.

המחבר מציג רעיון שצריך עיון כשמצטט פסקו בנושא הזה, וז"ל, "עכשיו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותם - נהגו לסדרם בבית הכנסת ועונים אמן אחריהם, ויוצאים ידי חובתן," עכ"ל.⁵

אם באמת יש בעיה שהידיים אינן נקיות, בין כך ובין כך, יש לדון בשאלה על כל השיטות ועל הגמרא; איך אפשר שיברך עוד לפני נטילת ידיים ולא חששו לידיים שאינם נקיות? הרשב"א (בתשובה שם) ורבינו יונה (מד: בדפי הרי"ף) מסבירים שסתם ידיים נקיות הן וכשנזהרים בשמירתן יכולים לברך, "וכך היה בזמן התלמוד שברכו אחר השינה עוד לפני נטילת ידיים. אולם כיון שאין נזהרים כל כך- ראוי יותר שיטלו את

4. עיין ברמב"ן בחידושו לפסחים (ז. ד"ה והוי יודע) שכותב בענין זה שלא נחנו חז"ל שיעזר לתכיפה של הברכות למעשה אבל מביא שבירושלמי אמרו לגבי ברכת הרעמים והברקים שמברך רק כדי דיבור; משמע שאין מברכים ברכת השחר אלא כדי דיבור לשמיעה ולראיה. והרמב"ן עצמו מסיק שאין להשוות את הסוגיות כיון שברכות השחר נתקנו על מנהגו של עולם, ולכן אין להקפיד שיברכן תוך כדי דיבור.

5. אמנם עדיין יש לעיין בשיטת המחבר בשלחן ערוך אשר מצד אחד פוסק כרמב"ם שמי שלא יתחייב בברכות לא יברך, ובבית יוסף אף מסיק שכיון שנחלקו בדבר גדולי עולם. לכן אין לברך כשלא התחייב, ורק יאמר הברכה בלא שם ומלכות. מצד שני הוא מסכים למנהג שמברך את כל הברכות בבית הכנסת. נראה שמסקנה זו מבוססת על צירוף של כמה סיבות. האחת שיש להתחשב בשיטה שהברכות נתקנו לא רק על הנאה פרטית אלא גם על נוהג העולם ושהמנהג כבר נתפשט ואפשר ללמד וכות כי בטח ישנו בציבור תמיד מישהו שהתחייב בכל הברכות.

הידיים תחילה ורק אחר כך יברכו את הברכות.⁶

זו היא הסיבה למנהג ליטול ידיים סמוך למיטתו ממש כדי שיוכל אחר כך לברך את כל הברכות לפי הסדר של הגמרא. מנהג זה מובא בב"ח (סי' ד') בשם ספר תולעת יעקב על פי הזוהר והקבלה. הב"ח תמה מדוע זה לא הוזכר בבית יוסף, ומשיב שכנראה רוב העולם אינו יכול לזוהר בזה ולכן לא ראה לכותבו.

עם זאת יש שמפרשים שבאמת אין להקפיד על ברכות שמברך ללא נטילת ידיים, וכן כותב הרא"ש (סי' כ"ג) שמכאן ראייה שתיקנו חז"ל נטילת ידיים רק לקריאת שמע ולתפילה ולא לברכות אפילו שהידיים עסקניות הן. ויתכן שזוהי גם שיטת הרמב"ם שמביא כאן את הסדר שבגמרא שמברך רוב הברכות עוד לפני נטילת ידיים.⁷

החילוקים האמורים עד עתה אינם נראים כמתאימים לכל מה שכותב הרמב"ם בהלכות שלפנינו, כי משמע מלשון הרמב"ם שאדם חייב לסמוך את הברכות למעשה והוא קורא תגר על הנוהגים לברך את הברכות בבית הכנסת שלא בשעת מעשה. דבריו מוסברים היטב בכסף משנה לרבינו יוסף קארו בעל השלחן ערוך שמצביע על שתי טעויות של המנהג הזה, אחת, שמברכים לאחר המעשה, שנית, שמברכים מבלי שהתחייבו לברך.

ברכות עובר לעשייתן

אפשר להסביר שיטת הרמב"ם בצורה אחרת על פי מה שהרמב"ם כותב בשו"ת (פאר הדור סי' ק"ד). נשאלה שאלה שנהגו

6. כך מובא בשבלי הלקט (סי' א') בשם רב נטרונאי גאון, וגם בסידור רב עמרם גאון.

7. לראיה נוספת, עיין במאמרו של הרב אליהו בן-חיים (בבית יצחק כרך כ"ו, תשנ"ד), שמביא ראיות שמברכים ברכות או בראש מגולה ונוגע גם לנושא שלנו.

בדמשק ובכמה מדינות בערי המזרח, שהשליח ציבור פותח ברכות השחר בבית הכנסת בברכת על נטילת ידים. האם אין בזה משום ברכה לבטלה דקיי"ל כל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן? והשיב הרמב"ם, "בודאי שברכה לבטלה היא בלי ספק, ואע"פ שכבר נהגו כן יש לבטל מנהגם כי אין מנהג בדבר האסור (ר"ה

וכ"כ רבינו אברהם בן הרמב"ם בתשובה (סי' פ"ב), וז"ל, שברכת נטילת ידים בבית הכנסת ברכה לבטלה היא על כל פנים, כי נטילת ידים לק"ש ולתפילה היא מצוה מדבריי סופרים והברכה עליה חובה.... וכל המצות מברך עליהן עובר לעשייתן, ואחר שנעשה המצוה אין טעם לברכה דמאי דהוה הוה, וכשם שאסור לברך להדליק נר חנוכה אחר שהדליק, כך אסור לברך על נטילת ידים אחר המצוה.⁸

לפי הרמב"ם כל הברכות מברכין עליהן עובר לעשייתן (בעקבות הגמרא פסחים ז:). אפילו ברכות שבח והודאה להנאה פרטית ושבח כללי.⁹ היוצא מן הכלל היחידי, לפי הרמב"ם, הוא טבילת גר כי אי אפשר לומר 'אשר קדשנו' והוא עוד לא יהודי (הל' ברכות יא:ז).

לפי רוב הפוסקים המברך אחר מעשה הוה ליה ברכה לבטלה כמבואר בורה דעה (ראש סי' י"ט). וזו היא שיטת הרמב"ם במפורש (הל' אישות ג:כג) שכותב, "שכל שלא בירך על המצוה קודם עשיית המצוה לא יברך אחריה."¹⁰

ויש להבין שיטה זו על פי מה שכתבו הראשונים בטעם הדבר

8. וכן דעת הגאונים, עי' בתשובות הגאונים (ליק', סי' צ"א).

9. כפשוטו ברכות המצוה, עי' בסוגיה ירושלמי (ברכות ט:ג). גם צריך עיון ברכות 'הרואה הים הגדול' וכאלה.

10. וכן הוא בתשובות פאר הדור (סי' ק"ד). וכן דעת הרא"ש בתשובה (ריש כלל כ"ו).

לברך על כל המצוות עובר לעשייתן, ונאמרו כזה שני טעמים: האחד, שהאדם יכול היתב תחילה בברכה ויגלה ויודיע שהוא עושה את המצוה מפני ציווי השי"ת. והשני, שהברכות עבודת הנפש הן, וראוי להקדים עבודת הנפש למעשה של עבודת הגוף.¹¹ ולפי הטעם הראשון מסתבר לאמר שיהא דין זה נוהג אפילו לעיכובא.

הראשונים כולם מסכימים לכלל הזה אבל חולקים על סכום היוצא מן הכלל. יש מהראשונים הסוברים שאין בזה שום יוצא מן הכלל הזה, ויש מהם שמודים בכלל 'עובר לעשייתן' שיש יוצא מן הכלל.

אביא פה שתי דוגמות המגלות את מהלך השונים אצל הראשונים בנושא הזה.

הדלקת נרות שבת: ידוע ההבדל בין מנהג הספרדים ההולכים לפי שיטת המחבר והאשכנזים ההולכים לפי שיטת הרמ"א בנוגע להדלקת נרות שבת. הרמב"ם לשיטתו כותב שחייב לברך 'קודם ההדלקה' (הל' שבת ה:א). המגיד משנה מוסיף שזוהי שיטת הגאונים שכך כתוב בסידור רב עמרם גאון. וכן היא שיטת המרדכי (פרק במה מדליקין סי' רצ"ג) שמביא דעת בעל הלכות גדולות דבהדלקת הנר הוי קבלת שבת (ולא באמירת הברכה) וכותב שהמדליק יברך עובר לעשייתן.

וכן כתב מרן הבית יוסף שברכת נרות שבת הרי היא ככל המצוות כלם שמברכים עליהם עובר לעשייתן. הבית יוסף ממשיך וכותב, "שאף לדעת בעל הלכות גדולות, אין קבלת שבת חלה אלא בגמר ההדלקה, שכל הנרות שמדליק לכבוד שבת כאחד נחשבים (סי' רס"ג).¹² וכן נראה מלשון המחבר שכותב 'כשידליק יברך'. (או"ח רסג:ה).¹²

11. עי' בריטב"א (פסחים ז:). עי' גם במאמר של אברהם לוי, "כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן" [שמעתיך כרך 100, שנת תש"ן (63-68)].

12. כותב המחבר 'כשידליק יברך' משמע שברכת ההדלקה אינה שונה מברכות אחרות. ועוד כתב המחבר (סי' י'), "ויש אומרים שחולקים על הבה"ג שאין

אמנם דעת הרמ"א שמברכים אחר ההדלקה¹³ לפי שחששו שאם תברך תחילה קבלה עליה שבת ולא תוכל להדליק הנרות.¹⁴ לפי הרמ"א ואלו שנוהגים להדליק ואחר כך לברך מוסיפים המצוה הזאת ליוצא מן הכלל לכלל של 'עובר לעשייתן'.

ברכת נטילת ידיים: המנהג שהתפשט בכל תפוצות ישראל הוא ליטול הידים ולברך אחר הנטילה קודם הניגוב. זה לא היה המנהג של רוב חכמינו הקדמונים. ברור מדברי הרמב"ם שמברכים 'על נטילת ידיים' קודם הנטילה (הל' ברכות ו:ב). וכן היה דעת הרמב"ן. הרשב"א כותב,¹⁵

וכן כתב הרמב"ן נטילת ידיים עובר לעשייתן כשאר מצות, ודבריו נכונים הם, ומה שאמרו ידים מזהמות פסולות לברכה לא אמרו אלא לברכת המזון ולמי שנוטל הכוס לברכה. הא לברכות דעלמא לא אמרו אדם מעולם. ואדרבה אמרו הנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי רוח.... וסתם ידיים כשרות לברכה ולתלמוד תורה.

וכן שיטת המחבר שכותב (אורח חיים קנח:יא), "מברך קודם הנטילה, שכל המצוות מברך עליהם עובר לעשייתן." באותה צורה

קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות כלל אלא באמירת ברכו.

13. יש שמפרשים המנהג הזה כעובר לעשייתן כי האשה אינה נהנית מהאור עד לאחר ההדלקה. וכבר עמדו על זה האחרונים. עי' בשו"ת תורת רפאל (הל' שבת, סי' ג') שאומר שהכלל 'עובר לעשייתן' אינו שייך בהדלקת נרות כי רב טובר שאין מברכים על הדלקת נרות.

14. רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך סוברים שאין דין קבלת שבת תלוי כלל בהדלקת נירות או בכרכה.

15. בתשובות הרשב"א (ח"א סי' תק"ח) הוא כותב, "... ומה שאמרו ידים מזהמות פסולות לברכה לא אמרו אלא לברכת המזון ולמי שנוטל הכוס לברכה הא לברכות בעלמא לא אמרו אדם מעולם." עי' גם בפירוש רב יוסף קאפח על הרמב"ם שם.

שהמחבר לומד זכות בנוגע לברכות השחר, הוא גם מלמד זכות פה וכותב, "ונהגו לא לברך עד אחר הנטילה משום דפעמים אין ידיו נקיות, ומפני זה מברכים עליהם אחר ששפשף ידיו שכבר ידיו נקיות קודם שיטול מים שניים."

הרמ"א שם מביא דעת הגהות אשר"י שיכול לברך גם קודם הניגוב, שגם הניגוב מן המצוה ומקרי 'עובר לעשייתן'. אבל הרמ"א ממשיך וכותב, "ואם שכח לברך עד אחר הניגוב מברך אחר כך." פסק זה בעקבות התוספות (פסחים ז:) וברא"ש (ברכות נא:) שכותבים שמפני נטילת ידים אחר בית הכסא שאינו מברך עד לאחר הנטילה תיקנו בכל הנטילות האחרות שלא יברכו עד אחר נטילת ידים.¹⁶

בסיכומי של דבר אפשר לתת טעם לשיטת הרמב"ם והמחבר שלומדים כלל 'עובר לעשייתן' ככלל מוחלט ואין לשנותו. ובעלי תוספות והרא"ש הם פחות קיצוניים בשימוש הכלל.

החוויה של התעוררות

מטרת הברכות, אם אפשר להציע, היא ביסודה תגובה של האדם כשהוא נמצא בנוכחות בוראו. האדם רואה את יד הקב"ה המספרת את הדרו ומעוררת את האדם לברך לקונו. החוויה מזרזת את האדם לשאת קולו בשבח ותודה במטבע הברכה שטבעו חז"ל.

חולקים התנאים על מהות תגובת האדם (ירושלמי ברכות ט:ה): רבי מאיר אומר, אפילו ראה את הפת ואמר, 'ברוך שברא פת זו, כמה היא נאה!' - זו ברכתה. ראה תאנים ואמר, 'ברוך שברא תאנים הללו, כמה הם נאות!' - זו ברכתן. רבי יוסי אומר, כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות - לא יצא.

16. לדיון משלם בנושא, עי' בילקוט יוסף לרב יצחק יוסף (ח"ג, עמ' כ' הע' ט').

לפי רבי יוסי הברכה מוגבלת במטבע פורמלי ואסור לשנות ממטבע זה. לא כן שיטת רבי מאיר המדגיש שהחוייה הפנימית האדירה בקרב האדם מביאה לידי אמירת הברכה. ואפילו אם הוא רק מבטה 'ברוך שברא תאנים הללו, כמה הם נאות', זו תגובה מספיקה להוציא את האדם ידי חובת הברכה.

החוייה המדוברת כאן שייכת רק לפני המעשה. היא חולפת ואינה קיימת לאחר זמן. אחר המעשה ברכת האדם אינה נובעת מפנימיות האדם.

יתר על כן, הברכה היא פגישה אינטימי בין האדם ואלוקים. האדם כביכול רוכש שמים וארץ בברכתו. זו היא שיטתו של רב וזה איך שאנו פוסקים בנוגע לאמירת 'אתה' בברכה.¹⁷

לפי רב, אומרים 'ברוך אתה ד'...' שנמצא פעמיים במקרא, ולפי שמואל, אומרים 'ברוך ד'...' שנמצא עשר פעמים במקרא. לפי רב, כשהאדם מרגיש בנפשו סיבה לברך, הוא כביכול נמצא בחברתו של הקב"ה, ויכול לומר 'אתה'. ברכות מרחיבות שכינתו של הקב"ה בעולם.¹⁸

זו היא שיטתו של הרמב"ם בנוגע למטרה הרוחנית של מצוות, תפילה, וברכות, שהאדם יראה ויזכור שיד הקב"ה בכל, בגדול ובקטן.¹⁹

הרמב"ם כותב במורה נבוכים (ח"ג פ' מ"ד), וז"ל,
המצות אשר כללתן הקבוצה התשיעית הם המצות אשר

17. עיי' ירושלמי ברכות (ט:א). גם עיי' מאמרו של אפרים חזן, "לשון מקרא ולשון חכמים במטבע הקצר שכברכה", בספר היוכל לרב מרדכי ברויאר ב', שנת תשנ"ב (עמ' 689-696).

18. אפרים אורבך בס' ערוגת הבושם (עמ' 127).

19. הלי' תפילין (ד:כה), הלי' תפילה (ו:א), הלי' מזוזה (ו:יג), הלי' עדות (יא:ג), הלי' ספר תורה (י:יא), וגם בתשובות (תשי' קל"ו).

הרב ימין הלוי

מנינום בספר אהבה, וכלן סיבתן ברורה וטעמם גלוי,
כלומר שתכלית אותן העבודות זכירת ה' תמיד ואהבתו
ויראתו וקבלת המצות באופן כללי, שנאמין בו יתעלה
מה שהכרחי לכל דתי להאמין, והם התפילה וקריאת
שמע וברכות וברכת המזון וכל הנטפת להן....

הרמב"ם מבטא אותו הרעיון בסופו של המורה נבוכים, בפרקים
הרוחניים (ח"ג פ' נ"א), וז"ל,
ודע כי כל מעשה הללו, כקריאת התורה והתפילה
ועשיית שאר המצוות אין תכליתן אלא שתוכשר
בהתעסקות במצוותיו יתעלה מלעסוק בעניני עולם,
כאילו התעסקת בו יתעלה לא בזולתו.

ברכות מביאות את האדם למטרה הזאת כל זמן שהוא עושה.
אותם בתיקונן לשלב החויה עם תגובתה.